

Először azt kérdezném, hogy mikor kezdte az afrikai irodalommal, pontosabban az angol nyelvű afrikai irodalommal foglalkozni?

Valamikor egyetemista koromban, s talán nem egyszerre, inkább fokozatosan alakult ki bennem az igény, hogy valami újat, számomra addig teljesen ismeretlent keressék. Valójában akkoriban még úgy éreztem, minden kell, az a bizonyos 'ide nekem

az oroszánt is' érzés vezérelt, és számtalan téma, terület ragadott magával... ugyanakkor kerestem is, valami olyat kerestem, ami annyira elbűvöl, annyira elvarázsol, hogy másokkal is meg akarom osztani. Első körben a színház emelkedett ki a sokaságból, és úgy harmadéves lehettem, amikor Afrika is megjelent az életemben. Egy hosszú hétvégére Bécsbe mentem, és az egyik könyvesboltban a kezembe akadt egy afrikai antológia. Ez az a bizonyos, 1971-es Charles R. Larson kötet volt, amiről hamarosan kiderült, hogy akkoriban a nyugati világban az egyik legjobb afrikai válogatásként tartották számon. Hazafelé a buszon el is olvastam, és így egyből a kor afrikai irodalmának legjavával találkoztam, többek közt ott volt S. Ousmane, James Matthews, Amos Tutuola, Birago Diop, S.Bemba, Alex La Guma, Ama Ata Aidoo, Ngugi, Nuwa Sentongo és Ezekiel Mphahlele. Ettől fogva tudatosan kerestem az újabb könyveket, szerzőket, majd hamarosan, a Rádiószínház jóvoltából, két szerelmem, a színház és az afrikai, elsősorban fekete afrikai irodalom is találkozott. Fordítottam ghánai, dél-afrikai és szenegáli szerzőket és egy kongói meséből magam is írtam rádiójátékot.

Jóllehet számos, jelentős irodalmi díjjal elismert afrikai író sorolhatnánk fel, az afrikai irodalom mégsem nevezhető különösebben ismertnek. Kik a legfontosabb, hozzád közel álló szerzők?

Az a vad mámor, amivel belevetettem magam az afrikai irodalomba, persze azt is jelentette, hogy mindenevőnek kellett lennem és elolvasni mindent, amihez csak abban a korszakban hozzáférhettem. A sok olvasás nyomán – persze próbáltam irodalomtörténeti és kritikai írásokhoz is hozzáférni – lassanként kialakult az a kör, amiben mozogtam. Mivel a rádióban, külsőként lehetőséget kaptam, hogy a Modern írók portréi c. sorozatba válogassak bemutatandó szerzőket, írjak róluk, és a kiválasztott részleteket jobbára magam

AZ ISMERT VILÁG 7 ISMERETLEN TÁJAI

Szűcs Balázs Péter interjúja

Somló Ágnessel

fordítsam, így elkezdtem afrikai szerzőket is javasolni, és megvolt rá az esély, hogy elfogadják, mivel az úgy nevezett harmadik világ irodalmának bemutatása bizonyos mennyiségben kötelező volt. Ez a lehetőség egyértelművé tette számomra, hogy ha missziómnak tekintem e hatalmas földrész irodalmának bemutatását, akkor gondosan kell válogatnom és izgalmasan új, de első körben még a mi világunkban is viszonylag könnyen értelmezhető szerzőket. Mivel újabb hangokat szerettem volna bemutatni, ezért eleve kizártam azokat a szerzőket, akik már valamilyen formában, viszonylag könnyen hozzáférhetőek voltak magyarul. Persze akadtak kivételek, többek között Ayi Kwei Armah, akinek *A szépek még nem születtek meg* című regénye nem sokkal 1969-es megjelenése után, már 1975-ben megjelent magyarul is Göncz Árpád fordításában, és én mégis beleszerettem negyedik regényébe a *The Healers-beealers (A gyógyítók)*, amit a Nagyvilág 1983/6. számában mutattam be, és két kis részletét is közzétettük, az egyiket Göncz Árpád a másikat jómagam fordítottam. Ez a könyv sajnos még ma sem olvasható magyarul, hiszen a kiadók nem nagyon kapkodnak egy nálunk 'ismeretlen', ráadásul afrikai szerző után.

Persze Armahon túl sok más szerző is közel állt, áll hozzám, de mind más-más okból, ezért fontosnak tartottam, hogy valahol bemutathassam őket, és erre zömében a rádió Irodalmi osztálya adott lehetőséget. A bőségből most csak néhány nevet emelnék ki: Taban lo Liyong (Uganda), Alex La Guma (Dél-Afrika) Amos Tutuola (Nigéria), a költők közül a Sierra Leone-i Syl Cheney-Coker, vagy a ghánai költőnő, Abena Busia.

Mit gondolsz, miben jelölhető meg az afrikai írók legfőbb jellegzetessége? Mi az, ami a kétségtelenül fellelhető európai és amerikai hatások mellett mégis sajátosan afrikaivá teszi az irodalmi alkotásaikat?

Ez nehéz kérdés, hiszen az önállóuló afrikai államok értelmiségének ez az első és második nemzedéke (de talán az újabb nemzedékek zöme is), szinte kivétel nélkül nyugati egyetemeken tanult, így talán nálunk is jobban ismerik azt a kultúrát, amely megpróbálta alárendeltté vagy épp semmissé tenni azt a kultúrát, ami az adott afrikai terület sajátja. Erre az 1960-as években kétféle válasz született. A kelet afrikai régióban, talán a meglévő lingua franca, a szuahéli nyelv miatt, az írók zöme a nagy világnyelvek helyett, saját nyelve felé fordult, ahogy például Ngugi, aki az angol helyett kikuju nyelven kezdett el írni, mert saját kultúráját akarta és akarja a nyelv segítségével fejleszteni. Noha nekünk így nehezebb őt fordítani, de ő maga sokat fordít más nyelvekből, ugyanakkor saját műveit is lefordítja, hogy a nagyvilág is megismerhesse.

A nyugati területek írói más megoldást választottak: ők inkább a nagyvilággal akarják megismertetni saját kultúrájukat, és ehhez felhasználják az

egykori gyarmatosítók nyelvét, amit saját képükre formálnak. Ilyen sajátos nyelvet használt az ibó Achebe, vagy az első nemzedék képviselője a joruba Tutuola. És itt a másik különbség, hiszen az imént említett két író nigériai, és mindketten más nyelvet beszélnek, ezen kívül még vagy 40 másik nyelvet is csak ebben az országban, így itt az angol maradt az ország hivatalos nyelve. Még a szájhagyomány útján terjedő meséket, mítoszokat is angolul jegyzik le, adják ki. Ez adja azt a sajátos hangot is, ami megjelenik, esetünkben, az angolul író szerzőknél.

Amikor rátaláltam erre a vonalra, akkor kaptam megbízást az Európa kiadótól, hogy a korábban már megjelent afrikai területek mese és mítoszvilágán túl állítsak össze egy kötetet, amely bemutatja a fekete afrikai népek meséit. És bizony ezek a mesék adják az imént említett nagy írók sajátos világát is, hisz ezekhez nyúlnak vissza, ezekből a gyökerekből táplálkoznak és transzponálják a mai világba, sokszor vegyítik, vagy épp ellentétbe állítják a nyugati kultúra velük élő, illetve általuk alaposan megtanult, megértett és kiismert világával. Ha csak a nyelvet nézzük: Tutuola különös, furcsán helytelen angolsággal ír, Achebe az ibó-angolt teremti meg, a kelet-afrikai lo Liyong eltorzítja az angol szavakat és afrikai történetei a nyugati világ tanmeséivé válnak. Ezek az írók, valamilyen formában mind az afrikai természet képeit használják az afrikai világ képeinek leírásához, metaforáikhoz. Az adott terület szólásai és mondásai jelennek meg, esetünkben angolul, angol szavakkal, de ezek legtöbbször az angol anyanyelvű olvasó számára épp oly idegenül csengenek, mint mondjuk a magyar olvasó számára.

Új Forrás 2018/5 – Az ismert világ ismeretlen tájai
Szűcs Balázs Péter Interjúja Somló Agnessel

Mondhatjuk, hogy az általad felvázolt posztkoloniális állapot, annak minden történelmi, politikai, kulturális és nyelvi kérdésével együtt különösen nehézé teszi az afrikai irodalom fordítását?

Az imént megpróbáltam leírni azt a különös kettősséget, amit az jelent, hogy egy teljesen idegen világ jelenik meg első látásra egy olyan nyelven, amit a nyugati világ jól ismer (angol, francia). Látjuk az ismerős szavakat, de nem azt jelentik, más a kontextus. Az egy dolog, hogy egy szinte ismeretlen világba kell úgy bevezetni az olvasót, hogy fenntartsuk az érdeklődését, de nálunk még sok esetben olyan Afrikára és az afrikaiakra vonatkozó téves információkkal és előítéletekkel is meg kell küzdenie a fordítónak, amelyek ezt a munkát csak tovább nehezítik. Éppen ezért, első körben a fordítónak kell minél jobban, minél pontosabban megismernie ezt az idegen világot, és ez komoly háttérkutatót jelent minden egyes mű esetén. Mondhatnánk, hogy ezt az utat minden fordítás előtt végig kell járnia a fordítónak, de a nyugati világban ehhez segítséget adhat a közös ideológiai vagy vallási háttér,

a közös kulturális, és történeti alapok. Ugyanakkor ezek a rendkívül okos, nagyon nagy tudású, és számtalan értelmiségi foglalkozást gyakorló, polihisztor afrikaiak sokszor naivnak tűnő hangon csalják a gyanútlan nyugati olvasót egy olyan csapdába, amelyben akár saját álszentségére ismerhet.

10 Talán ez az az pont, ahol néhány szó erejéig kitérnék még a dél-afrikai irodalomra, ami sok mindenben különbözik az eddig felvázolt afrikai világtól. Dél-Afrikában, 1994 előtt, a fajüldöző apartheid rezsim adott egy olyan határozott és rendkívüli erejű keretet az itt születő alkotásoknak, amelyek így drámaivá tették a legegyszerűbb történetet is, hiszen mindenütt jelen volt a megosztottság, az elkülönítés tragédiája. Ugyanakkor az általam forgatott írók zöme, akár fehér, akár színes bőrű, akár fekete, mind szembezárt ezzel a megalázóan embertelen valósággal. Sokszor hihetetlen, már-már szürreális képet festettek akkori mindennapjaikról. Ezt a szürreális érzést látszik igazolni számomra az a tény, hogy Athol Fugard *Tsotsi* című regényének (1989-ben fordításomban jelent meg a Magvetőnél) ereje a könyvből készült, 2006-ban a legjobb külföldi filmnek járó Oscart is elnyerő filmben az apartheid nélkül már-már semmivé foszlik, egyszerű, dél-afrikai környezetben játszódó krimivé szelídül.

Összességében azt hiszem, fontos volt számomra az a felismerés, hogy az afrikai ember hagyományosan másként látja a világot, más a filozófiai háttere, még az idő is másként jelenik meg számára, miközben az írók tisztában vannak azzal a szemléletmóddal is, ahogy mi tekintünk a világra. Fordítóként így a legfőbb kérdés talán az, hogyan lehet az ismeretlent ismerőssé tenni úgy, hogy ami ismerős, itt idegenné váljon.

Végezetül azt kérdezném, hogy mit gondolsz, mi a műfordító legfőbb feladata?

Mindig is egyfajta kulturális misszióknak tekintetem ezt a hivatást. Egy ismeretlen kultúra és egy ebben a kultúrában nevelkedett ember, az író üzenetét kell közvetítenem a célkultúra olvasója számára úgy, hogy megértse és átérezze annak az üzenetnek a lényegét és fontosságát. Az ember egyik alapvető tulajdonsága, hogy fél az ismeretlentől, lehet, hogy vannak, akik kihívásnak tekintik, de a legtöbb ember számára az, amit nem ismer, az félelmetes. Ezt a félelmet segít legyűrni a műfordító, aki úttörőként megismeri, feltárja előbb a maga számára a mű világát, azt az idegen világot, majd mindezt értelmezi az olvasó számára, így az olvasó közelebb kerül az ismert világ ismeretlen tájaihoz, ugyanahhoz a világhoz, amelyben élünk, még ha másnak is tűnik. Úgy hiszem, azzal, hogy megmutatjuk abban a világban az embert – aki ugyan másként és máshol él, de ember, aki szeret, akárcsak mi, aki mérges, kétségbeesett és kíváncsi, aki ugyanúgy szenved, ha fájdalom

éri –, segítünk a másság keltette rettegés legyűrésében. A műfordító felelősége a művészileg átélt és átélhető igazság közvetítése, és saját kultúránk, saját, szűkebb világunk horizontjának tágitása – akár Afrikával is.

Új Forrás 2018/5 – Az ismert világ ismeretlen tájai
Szűcs Balázs Péter interjúja Somló Agnessel